

A KÉPTÁRALAPÍTÓ HÁRS ÉVA

II. rész

A Modern Magyar Képtár megalapítása

Hárs Éva a Martyn-életmű feldolgozása mellett ugyancsak alapvető múzeumi, művészet-történeti feladatának tekintette egy modern magyar képtár létrehozását. Ebben a munkájában is közrejátszott Martyn Ferenc. 1955-ben, Éva belépésekor a képzőművészeti gyűjteményben csak másfélszáz, főleg helyi vonatkozású, családi hagyatékokból kapott mű szerepelt. Őt és Martynt is már korábban foglalkoztatta egy modern képtár felállításának gondolata Pécssett. Megismerkedésük utáni második évben, 1957 februárjában azzal kereste meg Évát: „Van nekem egy barátom Pesten, a Kiss Pali – Gegesi Kiss Pál –, tudja, a Gyermekklinika igazgatója. Képeket gyűjt, a mai művészeket, meg Ripplt, Gulácsyt... Van egy nagyon érdekes szoboranyaga: Forgács Hann Erzsébet életműve.” Eredetileg Gegesi a korán elhunyt, Párizsban tanult feleségének akart egy emlékszobát, de Hárs Éva az alkalmat leleményesen felhasználva más műveket, főleg képeket is kért tőle. „Tárgyalásaink végül oda vezettek, hogy annyi művet kaphatunk, amennyit csak kiállítunk. Mindezt adományként. Képtáralapításra. [...] Az adományban szereplő festmények alkotóinak nagy része Forgács Hann Erzsébet személyes baráti köréhez tartozott. E művészek a két háború közötti progresszív irányzatok jeles képviselői. Csaknem teljes számban szerepeltek a Nyolcak, Czigány Dezső, Berény Róbert művei, Márffy Ödön egyik leg-szebb *Önarcképe* és akvarelljei, Kernstok Károly, Derkovits Gyula, Egry József, Rippl-Rónai József, Ferenczy Károly, Gulácsy Lajos, Gadányi Jenő több jelentős műve alkotta az alapító gyűjtemény törzsanyagát.”¹ A képtárnak épület kellett, ez nem állt rendelkezésre, így áthidaló megoldásként a közel 300 művet az állandó néprajzi kiállítás helyén, a Rákóczi út 15. alatt mutatták be. Akkor egyedülállóan nagy tett volt a 20. század első felének modern művészetét múzeumban kiállítani. Nemcsak azt kell értékelni, hogy előbb nyílt meg, mint Budapesten az azonos évben létrejött Magyar Nemzeti Galéria, hanem hogy azzal ellentétben főleg a modernre koncentrált, és szélesebb keresztmetszetet nyújtott. Ami a fővárosban nem ment Pogány Ö. Gábor MNG-főigazgatónak, az sikerülhetett Pécssett. Itt újra hangsúlyozni kell Aczél György szerepét, aki 1957–90 között mint Baranya megye országgyűlési képviselője és különböző magas funkciókban a Kádár-korszak művészeti életének teljhatalmú irányítója kiemelten támogatta a várost, és nemcsak minőségi, hanem taktikai okokból kesztyűs kézzel bánt a külföldön is elismert nagy művész-tehetségekkel, így Czöbel Bélával, Bernáth Auréllal, Ferenczy Bénivel és mások mellett Martyn Ferencsel is.

Martyn és a szakmailag és államilag ugyancsak elismert Dr. Gegesi Kiss Pál gyermekgyógyász professzor barátsága még az Európai Iskola köréből eredt. Ezzel a felső, valamint az ezt szolgáló pécsi megyei (1958-ban elsőként a pécsi múzeumok kerültek megyei kézbe) tanácsi és pártvezetési hátszéllel nyílhatott meg a pécsi Modern Magyar Képtárt megalapozó kiállítás 1958-ban, az adományozó kívánságára *A modern magyar képzőművés-*

A tanulmány első része a *Jelenkor* előző, novemberi számában olvasható.

¹ Hárs Éva előadása 1957-ben a pécsi Képtár megalapításának 15. évfordulóján. Kézirat.

szet a pécsi Janus Pannonius Múzeum Forgács-Hann Erzsébetről elnevezett emlékgyűjteményében címmel. A Gegesi-gyűjtemény jó részét tartalmazó anyag nagy feltűnést keltett. Hárs Éva és Martyn Ferenc elégedettek lehettek céljuk elérésével, vagyis, hogy olyan rangos adománnyal segítették elő a Képtár létrejöttét, mely a 20. század első felének modern magyar művészeit az országban egyedülállóan sorakoztatta fel Rippltól és Ferenczy Károlytól Ámosig és Barcsayig, ötvenöt művész százharmincöt alkotásával. Ez lökést adott a nagy történelmi múltú kultúrváros korszerű művészeti központtá válásához (a balett, a színház, a filmfesztiválok stb. mellett). Még nem beszéltek a Bauhausban nagy szerephez jutott pécsiekről, de Martyn művészete és tanítása nem állt magában, hanem később a fiatal nemzedék, Lantos Ferenc és a Pécsi Műhely stb. előzményének felmutatásával megteremtette a modern művészet helyi kontextusát. Mindez az 1957-es rövid kultúrpolitikai enyhülés légkörében születhetett meg az említett tényezők kedvező egybeesésével.

A Képtár megnyitása országos esemény volt, amelyről a katalógus előszavában a Nemzeti Galéria főigazgatója, Pogány Ö. Gábor tőle meg nem szokott bátorsággal, de némi malíciával írta: „A pécsiek büszkéek lehetnek rá, hogy a helyesebb mérlegeléshez most legelőször az ő múzeumuk segíti hozzá a művészet barátait.”² A múzeumi adományairól ismert nagy gyűjtők, Hopp Ferenc, Majovszky Pál sorában említette Gegesit, de egy szót sem hoz az 1945–48 között működött, majd elvetett Európai Iskolában vitt szerepéről, noha ennek elvont művészeti kötődéseiből jött össze gyűjteményének nagy része, s innen eredeztethető személyes kapcsolódása Martyn Ferenchez és általa Hárs Évához.

Gegesi adománya irányt és példát mutatott a JPM számára. Ugyanis, mint Hárs Éva leírta, a múzeumnak alig volt pénze vásárlásra, de a rangos kiállítás azonnal további adományokat vonzott.³ Dési Huber István özvegye negyven rajzot ajánlott fel mindjárt, és az Európai Iskola tagjaként Martynhoz stílusosan is kötődő Martinszky János is odaadta felesége, Rohacsek Anna hagyatékát, majd tíz év múlva a sajátját is a pécsi múzeumra hagyta. A minisztérium és a helyi tanácsok a pécsi művészek, köztük kiemelten Martyn képeit is megvásárolták a múzeumnak.

1959–60-ban Hárs Évának újabb nagy magángyűjteményt sikerült megszereznie. Szintén Martyn Ferenc útján ismerhette meg a neves budapesti galérista-műgyűjtőt, Tamás Henriket, akivel járadékos szerződést kötöttek. A harminchat festményért féláron számolt húszezer forintot sem kellett a megyének kifizetnie az első részlet után, mert Tamás Henrik és ezt követően felesége 1960 elején meghaltak.⁴ Gyűjteményük sorsát megnyugtatóan rendezve maradt az végrendeletileg Pécsre, a munkatáborban és a pesti bombázások alatt elvesztett fiaik emlékére. Martyn már a Tamás Galéria hőskorában kapcsolatba került vele, 1929-ben Budapesten ott mutatta be először Párizsból hozott modern képeit. Az 1928–1944 között működő, új szellemű magángalériában javasolta a művész az 1930-as évek közepén a franciaországi és esetleg a pécsi modern magyar művészek, főleg Gábor Jenő, Forbát Alfréd bemutatását. Ez az innovatív tárlat csak 1938-ban, Beöthy Istvánnal közösen szervezve jött ott létre. Tamás 1942 tavaszán bemutatta Gegesi felesége, Forgács Hann Erzsébet szobrait. 1944 tavaszán ismét a Tamás Galéria adott helyet az *Új romantika – szemelvények a XX. század magyar művészetéből* című kiállításnak Martyn szereplésével. A II. világháború idején külföldről hazatért Kállai Ernő és Martyn Ferenc együtt dolgoztak az Európai Iskolából kivált absztrakt festők *Az elvont művészek első cso-*

² *Modern Magyar Képzőművészet. A Forgács-Hann emlékgyűjtemény.* Katalógus-bevezető, Pécs, 1957, 6.

³ A gyűjteményről és bővüléséről többször adott hírt Hárs Éva: *Modern Magyar Képtár. Forgács-Hann Erzsébet emlékgyűjtemény. A Képtár 4 éves fejlődése, JPM Évkönyv*, 1961, 181–188.; A pécsi Modern Magyar Képtár új szerzeményei, *Művészet*, 1965/9, 42–44.; A pécsi Modern Magyar Képtár, *Jelenkor*, 1966/5, 441–446.

⁴ Dr. Rácz István jogász és műgyűjtő levelei Hárs Évának. JPM Adattár 2710-13-95. Ezúton köszönöm Nagy András szíves segítségét.

Martyn Ferenc kiállításának megnyitója, 1969

A Vasarely Múzeum megnyitása előtti sajtótájékoztató, 1976

portkiállításán 1946 május–júniusában. Az itt kiállítók műveiből a Gegesi-gyűjteménnyel már Pécsre került alkotások mellé Tamás Henrik értelemszerűen szívesen kötött szerződést a pécsi múzeum javára. Nemzeti értéküként nyilvántartott magángyűjteményének átvételéről hamar megállapodtak Hárs Évával. A kimagasló művekkel rendelkező kollekción Mednyánszky és az úgynevezett Alföldi Iskolának a gyűjtő által kiemelten kedvelt mesterei, elsősorban Koszta és Rudnay (akikkel elővásárlási szerződése volt)⁵ mellett Gulácsy, Kernstok, Márffy, Szőnyi, Gadányi, Bene, Barcsay, Hincz és mások művei kerültek a Modern Magyar Képtárba. A Gegesi Kiss Pál- és a Tamás Henrik-féle gyűjtemények anyagai jól kiegészítették egymást, s így tovább nőtt a Képtár presztízse. Az egyre híresebb pécsi Modern Magyar Képtár rangos, idős mestereket is ajándékozásra serkentett, akik Martynnal is barátságban voltak. Kmetty János, akinek Tamás Henrik elsőik között – még Martyn előtt – 1929 februárjában mutatta be képeit, és a KUT művészársaságban is együtt szerepeltek, nyilván Martyn közvetítésével adott 1960-ban harmincöt alkotást a pécsi Képtárnak.

A pécsi születésű, majd a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után 1919–41 között Pécsen oktató tehetséges modern művész, Gábor Jenő – művein is érezhető Martyn hatása – 1959-ben először huszonöt művét ajándékozta a JPM-nek. A Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társaságából ismerte Martynt, 1926-ban és 1937-ben járt tanulmányúton Párizsban, szerepel Martyn leveleiben. Ő javasolhatta a JPM-nek az 1963-as Gábor Jenő-kiállítás megrendezését. Amikor Gábor az 1941–1966 közötti szegedi és budapesti tartózkodás után visszatért Pécsre, további műveket adományozott, miután 1966-ban megrendezték gyűjteményes kiállítását. 1971-ben hagyatéka is bekerült a múzeumba, benne a vele rokonságban álló Molnár Farkas és társai néhány alkotásával. Ennek máig hiányzó tudományos feldolgozásával – amit ugyan javasolt Hárs Éva munkatársának – nemcsak rá eshetett volna méltóbb figyelem, hanem a vele rokonságban álló Molnár Farkasra és közös barátaikra, Weininger Andorra, Stefán Henrikre, Johan Hugóra, vagyis az 1920–21-es Pécsi Művészkör tagjaira. Akkor elmaradt nemcsak Gábor Jenő, hanem a ma már nemzetközi hírű pécsi Bauhauslerék beemelése a város művészettörténetébe, amire csak az elmúlt húsz évben került sor.⁶ Hivatalosan a Bauhaus holland–német inspirációjú konstruktivitása sokáig nem volt kívánatos, és nem egyezett a párizsi iskolás Martyn szemléletével sem, pedig és talán éppen így együtt hatott igazán sajátosan mindkét mester az akkor felnövő pécsi generációra.

A Képtár dinamikus gyarapodása és unokatestvére, Gegesi Kiss Pál révén gondolhattott Pécsre a szintén orvos-gyűjtő Dr. Tompa Kálmán, amikor csaknem négyszáz művet tartalmazó kollekciónak rangos múzeumi elhelyezését kereste. A nagybányai vezető mesterek képei mellett, Rippl és Gulácsy művein túl a Nyolcak és az alföldiek stb. műveiből negyvenéves orvosi praxis alatt felszaporított magángyűjteménye a városi tanács anyagi kötelezettségvállalásával havi életjáradékért került a JPM-be.

Éppígy került Pécsre a mintegy háromszázötven darabos Kunvári-gyűjtemény, melyet 1968-ban magam vettem jegyzékbe egy héten át, mivel a nemzeti értékű védett gyűjteményeket a MAG tartotta nyilván. Dr. Kunvári Bella fogorvosnő képert kezelte festő pácienseit, köztük például Egyrt, Miháltzot, Vajdát stb., de volt kvalitásos festménye Gadányitól Tihanyiig másoktól is. Szerepeltek benne az Európai Iskola művészei is. Ezek bemutatását akkoriban Pécsen már csak Martyn miatt is megengedték, míg a székesfehérvári István Király Múzeum Európai Iskola kiállítását ekkor még elutasította a minisztérium.⁷

⁵ Ez adta az alapot Hárs Éva *Csók, Koszta, Rudnay* című füzetének (Képzőművészeti Alap Kiadó, Bp., 1966) a Zádor Anna szerkesztette *Az én múzeumom* sorozatban.

⁶ *Utak árkádiából utópiába*. Kiállításrendezők: Bajkay Éva, Várkonyi György. JPM, Pécs, 1997. Lásd: Bajkay Éva: *Expresszívok a Pécsi Művészkörből, Jelenkor*, 1997/9, 835–847.

⁷ Kovalovszky Márta: *Harap u. 3.*, Székesfehérvár, 2013, 52.

1969-től a nagyhírű Bedő-gyűjteményből előzetes megállapodás szerint évente kerültek fontos alkotások a pécsi Múzeumba másfél évtizeden át. Híres, de alapvetően kisebb magángyűjtemény volt a Párizst megjárt Dénes Zsófiáé, aki a vele rokon Galimberty házaspárról publikált kis kötetet a Corvina Kiadónál, Hárs Éva segítségével. A Martynhoz hasonlóan kaposvári születésű Galimberty Sándor tehetségét ugyancsak Rippl-Rónai ismerte fel. E szál vezethette Dénes Zsófiát Hárs Évához.

A Siklósi Vár, mely filiáléként működött, befogadta a helyhiányos JPM kiállításainak egy részét. 1964-ben itt nyílt meg a Pécs-Baranyai Képtár, a kortárs festők első állandó kiállítása. Hárs Éva hangsúlyozta, hogy a Modern Magyar Képtár mellett a helyi művészet élet legutóbbi kiemelkedő eredményeire is figyel a múzeum. Martyn Ferenc, Gábor Jenő újabb művein kívül a Művészeti Gimnázium jelentős tanárai: Lantos Ferenc, Simon Béla, Bizse János művészetét emelték ki Soltra Elemér és mások képei mellett. Éppígy támogatta és propagálta Hárs Éva a *Mai Magyar Festészet* címmel a pécsi Képtár Mohácsra kihelyezett bemutatóját,⁸ ahol az ott élő, Európai Iskolá-s Martinszky János művei kiemelten szerepeltek az ugyancsak ottani Kolbe Mihály⁹ és a pécsi festők válogatott anyagával. Ezt sikerült bővíteni a Művészeti Alap vásárlásaiból megszerzett országos kortárs magyar kollekcióval 1969-ben. A minisztériumi, a Művészeti Alap és a Megyei és a Városi Tanács finanszírozta vásárlások mellé szerzett ajándékok tetemes kortárs gyűjteményi gyarapodáshoz vezettek.

Az országos hírűvé vált Modern Magyar Képtár munkálataihoz egyre több munkatársra volt szükség. Ezek közül a szekszárdi születésű Romváry Ferenc, aki Hárs Éva aspirantúrája alatt, 1963 őszétől dolgozott a múzeumban, nagy részt vállalt a vásárlások, az ajándékok szervezésében, az ügyek lebonyolításában a Tompa Kálmán-gyűjteménytől kezdve. A szobrászat elkötelezettjeként az országos Biennálék közül ő intézte 1967-től a Kispasztika-, 1970-től a Kerámia-biennálék Pécsen való megszervezését. A mértéktelenül ambíciózus, mindenkit lehengerlő stílusú kolléga a magángyűjtemények felkeresésének megszállottja lett. Saját bevallása szerint is nehéz természete, komplikált ügyei elég problémát okoztak munkatársként és vezetőként is Hárs Évának. Kiemelt megbízatása a Csontváry Múzeum volt. Dr. Gegesi Kiss Pál gyermekklinikai munkatársa, utána 1971–81 között a klinika vezetője barátja, Dr. Gerlóczy Ferenc lett. Ő féltetvére volt Gerlóczy Gedeon építésznek, aki Csontváry halála után a műtermi árverésen megvásárolta a művész képeinek javát. Mindhármukat jellemezte Csontváry művészetének csodálata. A művek és kéziratok problémái részben még ma is nyitottak. Gerlóczy Gedeon mintegy öt évtizeden át lakásán őrzött negyvenkét művet, melyeket a Csontváry-hagyatékból mentett meg. Hosszas tárgyalások után jutottak a képek a volt TIT-székház épületében kialakított pécsi Csontváry Múzeumba. Az 1958-as brüsszeli világkiállítási és az 1963-as székesfehérvári nagy siker után, Romváry közreműködésével hosszás ügyintézés után 1973-ban nyílt meg Pécsen az úgynevezett állandó Csontváry-kiállítás (a katalógus Hárs Éva bevezetőjével), mely azóta többször bővítve, átrendezve – az anyagot Budapesten és külföldön többfelé bemutatva – nagy látogatottságnak örvend.

1970-től Aknai Tamás művészettörténésszel tovább bővült a gárda. Ő a Martyn Ferenc és tanítványa, Lantos Ferenc nyomán felnőtt, az egyetemes kortárs művészettel tudatosan egyenértékűt alkotni szándékozó, új típusú, környezetorientált fiatalokkal foglalkozott, a Pécsi Műhely tagjaival. A csoport 1970-ben alakult, és Aknai közvetlenül kapcsolta össze őket a múzeummal. Egyik művészüik, Pinczehelyi Sándor 1969–77 között a múzeum munkatársaként dolgozott, főleg a kiállítások megrendezésében. Érdeklődtek a pop-art és

⁸ *Mai Magyar Festészet*. Kat. (Bev.: Hárs Éva) Pécs, 1968.; Hárs Éva: A mai magyar festészet galériája Mohács, *Jelenkor*, 1968/7–8, 703.

⁹ Hárs Éva később is foglalkozott a művésszel: *Kolbe Mihály negyven rajza*, Kat., Művészetek Háza, Pécs, 1987.

az újgeometria iránt, s így került a Domberger kiadó grafikai sorozata 1973-ban kiállításra, s lett a JPM tulajdona. Hárs Éva támogatta a fiatalokat, Aknai tudományos előmenetelét segítette abban, hogy 1972–75 az MTA aspiránsa lett, s 1980-ban kandidátusi fokozatot szerzett. Ő rendezte többek között Martyn barátja, az Európai Iskolá-s Fekete Nagy Béla kiállítását 1978-ban, és propagálta külföldön is a magyar konstruktív művészetet. (Lásd emlékeit a *Jelenkor* 2018. novemberi összeállításában.)

1974-ben került a munkatársak közé Mendöl Zsuzsa művészettörténész, akinek az évben jelent meg Málnai Béláról írt monográfiája az Akadémia kiadónál. Jeles festőinktől, köztük a pécsi múzeumból hiányzó római iskolás művészekről 1930-as években kapott alkotásokból állt a neves művészeti író, az Ernst Múzeumot igazgató Lázár Béla gyűjteménye. Ami a vészkorszakban megélt megpróbáltatások, s az azt követő anyagi nehézségek után megmaradt, özvegye hagyatékából ajándékként került a Hárs Éva vezette múzeumba. Ennek kiállítása volt Mendöl első fontos múzeumi munkája, melyet egyéb regionális kiállítási és széleskörű publikációs tevékenység követett. 1980–82-ben Csernitzky Máriával bővült a JPM Képző- és Iparművészeti osztálya Hárs Éva megyei múzeumigazgatósága alatt. Igyekezete révén a vidéki múzeumok közül Pécssett dolgozott a legtöbb művészettörténész. „Arra törekedtem, hogy az a kitűnő szellemi kapacitás, amely múzeológus munkatársainkat jellemezte, részükről a tudományos fokozat megszerzését eredményezze.” [...] „A különböző emberi magatartásokból fakadó konfliktusok feloldása minden szakmai tudásnál többet kíván és mindennél nehezebb” – nyilatkozta később némi kiábrándultsággal.¹⁰ Hárs Évára nagy súllyal nehezedtek a megyei múzeumigazgatói feladatok. A JPM öt múzeumi területének ügyei, a vezető széleskörű felelőssége a személyi ügyektől a gyűjtemény fejlesztésén, hazai és külföldi bemutatási gondjain át a karbantartás problémáig elvették idejét. 1975-ös vallomása szerint: művészettörténeti kutatási területére szívesen áldozott volna több időt. A Martyn-monográfia megjelenése után 1975-ben „a pécsi Modern Magyar Képtár tudományos katalógusának előkészítésén dolgozik, ami kb. két év múlva jelenik meg a Corvinánál”.¹¹

A *Modern Magyar Képtár Pécs* című kötetet végül társszerzőkkel, a teljes szakgárda összefogásával 1981-ben adták ki magyarul, a Körner Éva által 1975-ben a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményeivel indult könyvsorozat keretében,¹² melynek nagy jelentőségét az adta, hogy német és angol nyelven is megjelent. Így nagyban hozzájárult a Hárs Éva által is vallott célhoz, a magyar művészet nemzetközi megismertetéséhez. A bevezető tanulmányt Hárs Éva írta, a képeket Hárs Éva és Romváry Ferenc válogatta. Hárs Éva harminckilenc, Romváry Ferenc hetvenhét, Aknai Tamás tizenhat, Mendöl Zsuzsa tizenkét művész alkotásairól írt műelemzéseket.

Takács Gyula, a Baranya Megyei Tanács elnökhelyettese így összegzett 1994-ben: „A Modern Képtár fejlesztésében sokan közreműködtek: a korabeli megyei és városi vezetők, a pécsi püspök és a múzeum pesti szövetségesei. Kellott azonban ehhez Hárs Éva és Romvári (sic!) Ferenc művészettörténészek elkötelezett, szinte megszállott képtárépítő munkája.”¹³ Résztvevőként, Aczél baranyai jobb kezéként visszatekintve értékelte a Képtár sokoldalú teljességre törekvését, a máshol nem látható, sőt korábban a betiltott művek gyűjtését, noha Pécs nem tudott múzeumának „reprezentációs otthont teremteni”.

A város és múzeumának jelentős programja lett Pécs sajátossága, a „Múzeum utca”-rendszer. Az európeér pécsiek kiemelt bemutatása Hárs Éva tervei között fontos helyet

¹⁰ Hárs Éva: Tudományos kutatóhely, *Új Dunántúli Napló*, 1994. 11. 26.

¹¹ w. e. (Wallinger Endre): Dr. Hárs Éva, *Dunántúli Napló*, 1975. 08. 24

¹² Hárs Éva – Romváry Ferenc: *Modern Magyar Képtár Pécs*, Corvina Kiadó, Bp., 1981.

¹³ Takács Gyula: A baranyai modell, *Új Dunántúli Napló*, 1994. 11. 26. Romváry Ferenc *A képtárcsináló. Curriculum vitae* (Pécs, 2017) című, pontatlanságokkal teli, egocentrikus kötete alig-alig említi Hárs Éva nevét.

Hárs Éva Weöres Sándorral a Martyn Ferenc-kiállításon, 1978

Lantos Ferenc kiállításának megnyitója, 2013

kapott. Martyn Ferenc pécsi feleségének unokatestvére, a Svájcban élő László Károly (Carl László) is tárgyalásba kezdett Péccsel. 1971-ben először magyar és külföldi sokszorosított grafikákat ajándékozott. 1975-ben az is felmerült, hogy önálló múzeumot létesítsen a Káptalan u. 5-ben. Két évig további ajándékokat is küldött Pécsre. A Svájcban őrzött szer-
teágazó, feldolgozatlan, áttekinthetetlen, keleti anyagában és kortárs gyűjteményében is problémás, óriási darabszámú kollekciónak kérdése sokáig eldöntetlen maradt, végül válogatott része nem Pécssett, hanem Veszprémben volt egy ideig kiállítva. 1983-ban, Hárs Éva nyugdíjba vonulása évében a Káptalan u. 5. alatt a pécsváradi születésű Nemes Endre ajándékának bemutatását tervezték.¹⁴ Ez rövid ideig működött, míg a távolabbi elképze-
lésekből nem valósult meg Gádor István keramikus művész bemutatása, az egyházművés-
zet remekei csak 2017-től láthatók Püspöki KincsTár néven a Káptalan u. 6-ban. „Végül
pedig a régi megyeháza tekintélyes, barokk épületében kap majd helyet a Modern Magyar
Képtár gyűjteményes kiállítása, raktárai és egyéb kiszolgáló létesítményei.”¹⁵ Tudjuk,
hogy erre még több mint harminc évet kellett várni, az intézménynek több igazgatóváltá-
son kellett átesnie.

A külföldön élő híres magyar művészek közül Hárs Éva elsőként Victor Vasarelyvel vette fel a kapcsolatot. Martyn és Vasarely viszonyáról az 1930-as években, egyidejű fran-
ciaországi tartózkodásukon túl nincsenek közelebbi adataim. Hárs Éva Vasarely címét – és a biztatást hozzá – feltehetően Martyntól kapta meg, így aztán 1968 elején bátran fordult a mesterhez: „Voltaképpen évek óta készülök a levél megírására, s most úgy érzem, már elég jelentős a gyűjteményünk ahhoz, hogy egyáltalán életjelt adhassunk magunkról”.¹⁶ A Franciaországban élő és onnan világhírűvé lett művésznek tehát 1968 tavaszán, még a bu-
dapesti műcsarnoki 1970-es gyűjteményes kiállítása előtt, írt egy bemutatkozó levelet a Képtárról és magáról, és kért lehetőséget néhány művet a múzeum részére.¹⁷ Vasarely erre negyvenkét szerigrafíáját ajándékozta Pécsnek, melyeket Hárs Éva 1969 elején első-
ként ki is állított.¹⁸ A külföldi magyar avantgárd eredményeinek itthoni bemutatására, a nemzetközi elzárkózás enyhítésére irányuló kultúrpolitikai nyitás adta a történelmi lehetősé-
séget. Hárs Éva hivatalosan kiutazhatott Párizsba, és a tárgyalással megelőzte az 1970-ben Budapesten nyíló *XX. századi magyar származású művészek külföldön* című első nagy sereg-
szemlét.¹⁹ A híressé vált tárlat bezárása után itthon maradt anyag szétosztásakor sikerült fontos műveket megszereznie Pécsnek. Freytag Zoltántól Weininger Andorig kerültek ed-
dig ismeretlen alkotások a JPM gyűjteményébe. Vasarely 1971-ben a feleségével együtt szemé-
lyesen újra Magyarországon járt, megtekintette pécsi szülőházát, és lelkesen előadta azt az elképzelését, hogy saját műveiből állandó kiállítást, Vasarely Múzeumot rendez be Pécssett. Az ehhez szükséges saját műveit – festmények, falitextilek, grafikák – felajánlotta, valamint ígéretet tett arra is, hogy a pécsi Képtár gyarapítására a baráti köréhez tartozó kortárs művészek anyagából gyűjteményt állít össze, és azt is a JPM-nek adományozza.²⁰ A levelezés, találkozás meghozták az eredményt: 1974-ben Vasarely ötvenhárom alkotását, valamint Spinner Klára, azaz Claire Vasarely, a szintén Bortnyik-tanítvány feleség negyven művét és még tizennygy neves mester (köztük az Abstraction–Créationból Martyn által is

¹⁴ Nemes Endre 1938-tól Finnországban, majd Svédországban élt, 1985-ben Stockholmban halt meg. Ezelőtt egy évvel nyitották meg Pécssett a művész múzeumát, mely zománcképektől üveglakokig mutatta be a művész munkásságát. A múzeum bezárt, az anyagát Siklóson raktározták el.

¹⁵ Hárs Éva: *A Modern Magyar Képtár és gyűjteményei*. 1977. Kézirat.

¹⁶ Hárs Éva levele Victor Vasarelynek Annet-sur-Marne címmel 1968. 04. 24.

¹⁷ Uo.

¹⁸ *Vasarely*. Katalógus (szerk. Hárs Éva), JPM, Pécs, 1969.

¹⁹ A Magyarok Világszövetsége felhívására összegyűlt anyagot Passuth Krisztina rendezte, és ő állította össze a katalógust is (Műcsarnok, Budapest, 1970).

²⁰ Hárs Éva feljegyzése a Vasarely Múzeum létesítéséről, annak előzményeiről. 1974. Kézirat

ismert tagok: Arp, Herbin, Kupka, Seuphor stb.) egy-egy alkotását ajándékozta a pécsi Múzeumnak. A negyvenhárom festmény és tíz falikárpit Vasarely addigi munkásságából jó áttekintést adott. E nagyszabású, értékes ajándékot a város a művész deklarált születési helyén, a Káptalan u. 3. alatti házban már régóta létező múzeumban kívánta méltóképpen bemutatni. A Zsolnay Múzeummal szemben ezzel indult igazán méltóképpen a „múzeum utca”. Vasarely a kiadványokra vonatkozó engedéllyel is segítette pécsi múzeuma ügyét. „Külön köszönöm a Múzeum részére átengedett honorárium jogát, ami lehetővé teszi, hogy a Vasarely Múzeumot folyamatosan elláthassuk képeslapokkal, katalógussal” – írta a mesternek Hárs Éva 1976 elején.²¹ Az „op-art pápájának” kiállítása nagy sikerrel nyílt meg. 1981 elején további műveket küldött a mester Pécsre,²² százhusz művet ajándékozott a múzeumnak. A Vasarely Múzeum 1976-ban nyílt meg, és többszöri felújítással máig a Káptalan utca leglátogatottabb múzeuma a Zsolnay mellett. Hárs Éva munkássága mindkettőhöz szorosan kapcsolódott.²³

Vasarely felé a másik kapocs Martyn Ferenc és Kassák Lajos barátsága lehetett. 1961-ben megjelent Kassák és Vasarely híres nyitásnak számító közös mappája Párizsban. Kassák és Martyn összejártak, Martyn portrérajzot is készített 1963-ban a klasszikus magyar avantgárd vezéréről, aki 1965-ben egy hónapot töltött Pécsen, és felmerült pécsi kiállításának terve, de ezt a minisztérium törölte, éppúgy, ahogy a JPM 1969-es gyűjteménygyarapítási tervéből Kassák százket művének életjáradékos megvásárlását. Bár Martyn közvetítésével 1966-ban felvették a Magyar Képzőművészek Szövetségébe, de Aczél figyelmeztetett: „Kassák nem mint festő kapta a Kossuth-díjat, hanem mint író.”²⁴

A külföldön élt avantgardistáink közül létrejött egy időre Kassák sógorának, a bécsi, párizsi, majd hosszas moszkvai emigráció után hazatért Uitz Bélának a múzeuma. Uitz 1968 őszén, a Nemzeti Galériában rendezett kiállításának megnyitása előtt járt néhány napra Pécsen, ahová magam kísértem el, a programot a minisztérium szervezte. Uitznak tetszett a város és a Modern Magyar Képtár kiállítása, ahol Hárs Éva fogadta. A művész műtermében hazaköltözésekor vele együtt kiválogattam azt a négyszáz darabos kollekciót, amelyet ajándékul a Nemzeti Galéria kapott meg mintegy kompenzációként a művész hazatelepítésekor. Uitz Moszkvában egy iskolából kialakított műteremház szobájában maradt dolgai is Magyarországra kerültek 1972-es halála után két évvel, s felsőbb döntés szerint a JPM-ben lettek elhelyezve. Az Uitz Múzeum csak évek múlva, feltehetően Aczél kifejezett támogatásával nyílt meg 1978-ban a kiállítás céljára helyreállított Káptalan u. 4. műemléki épületben. Ehhez a JPM korábban gyűjtött és utólag kapott művei nem voltak elegendek, így a sok helyet az MNG törzssanyagából válogatott legjava művekkel letétként kiegészítve töltöttük ki. A munkában magam is részt vettem, és az MNG részéről sajnáltuk, hogy a pécsiek nem fogadták el az aktivisták művészetének ketteremnyi bemutatóját saját gazdag gyűjteményükből.²⁵ Uitz munkássága a Múzeum utcában 1980-as évek közepéig volt látható, amikor a tartós fényhatásnak kitett papírművek konzerválási problémái és egyéb körülmények a bezáráshoz vezettek. Ez már Hárs Éva igazgatóságának vége, 1983 után volt, 1984-ben ő még publikált róla a pécsi múzeumok ismertetőiben.²⁶

A JPM művészeti gyűjteményeinek felvirágzását, Hárs Éva igazgatóságát követő nehezebb korszakban máig is maradtak a leglátogatottabbak a Zsolnay, a Csontváry és a

²¹ Hárs Éva levele Vasarelynek 1976. 02. 03. *Vasarely*. Katalógus, (szerk. Hárs Éva) Pécs, 1976.

²² Vasarely levele Hárs Évának 1981. 02. 17. „Kedves Hárs Évácska, Örömmel értesítem, hogy az újabb adomány útban van Pécs felé. Kérem majd nyugtázni.”

²³ A Vasarely-katalógusokon kívül Hárs Éva kismonográfiát írt a Corvina Kiadó felkérésére 1983-ban.

²⁴ *Kassák születésnapjai 1917–1967*, Kassák Múzeum, Budapest, 2005, 17.

²⁵ MNG Irattár 863-167/1977-84

²⁶ Hárs Éva: *Modern művészet a pécsi múzeumokban I–II.*, (Az én múzeumom sorozat), Képzőművészeti Alap Kiadó, Bp., 1983; Füzes Miklós – Hárs Éva: *Állandó múzeumi kiállítások Baranyában*, Pécs, 1984.

Vasarely Múzeumok. Hárs Éva nyugdíjba menetele után közel huszonöt éven át immár teljes intenzitással a Zsolnay-kutatásnak szentelte magát, illetve Martyn Ferenc 1986-os halálát követően a róla elnevezett alapítvány kuratóriumi elnökeként működött. 2006-os lemondásakor köszönetnyilvánításképp az a döntés született, hogy mint „a Martyn Ferenc-életmű kutatóját és a hagyaték gondozóját tiszteletbeli elnökként tanácskozási joggal meghívják a kuratórium üléseire”.²⁷ Sajnos manapság egyre inkább igaz, amit húsz éve így fogalmazott meg a most kilencvenéves Hárs Éva: „Kevés olyan munkaterület van, ahol a dolgozó maga tervezheti meg feladatait. A múzeumi munka egy része ilyen. Ám a muzeológus munkájával nemzeti értéket teremt és nemzeti vagyont gondoz. Ehhez képest bizony nem sok társadalmi megbecsülést élvez.”²⁸

Ezúton mondok köszönetet Sarkadi Eszternek kutatásaimhoz nyújtott szíves segítségéért.

²⁷ 2006. (06. 22.) sz. határozat a Martyn Ferenc Alapítvány alapító okiratának módosításáról.

²⁸ Hárs Éva: Tudományos kutatóhely, *Új Dunántúli Napló*, 1994. 11. 26.